

Tư tưởng dĩ bất biến ứng vạn biến của Hồ Chí Minh

Phạm Huy Thành¹

¹ Trường Đại học Kinh tế, Đại học Đà Nẵng.

Email: gvphtanh@gmail.com

Nhận ngày 20 tháng 2 năm 2017. Chấp nhận đăng ngày 4 tháng 5 năm 2017.

Tóm tắt: Tình hình thế giới và khu vực diễn biến hết sức phức tạp, nhiệm vụ bảo vệ Tổ quốc trong hoàn cảnh mới luôn được Đảng và Nhà nước ta đặt lên hàng đầu. Để bảo vệ chủ quyền và toàn vẹn lãnh thổ trong giai đoạn hiện nay, cần phải sử dụng nhiều phương pháp và biện pháp khác nhau. Một trong những phương pháp đó là vận dụng nhuần nhuyễn tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh. Theo tư tưởng này, cần xác định đúng cái bất biến để không xa rời, đồng thời phải xác định đúng cái vạn biến để tùy từng lúc và từng hoàn cảnh cụ thể xử lý cho phù hợp.

Từ khóa: Hồ Chí Minh, chủ quyền, lãnh thổ, bảo vệ Tổ quốc.

Phân loại ngành: Triết học

Abstract: Given the complicated global and regional situation, the Vietnamese Party and State have always given top priority to the task of defending the Fatherland in the new context. In order to safeguard the sovereignty and territorial integrity in the current period, it is necessary to apply various methods and measures. One of them is the fine application of Ho Chi Minh's thought of “dealing with changing things by using a fixed/unchanged principle”. Accordingly, one needs to define correctly what shall not change, so as not to move away from that, and at the same time, to define what is to change constantly. That will bring about proper solutions for specific situations at specific points of time.

Keywords: Ho Chi Minh, sovereignty, territory, national defence.

Subject classification: Philosophy

1. Đặt vấn đề

Tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh là nguyên tắc cơ bản được thể

hiện trong toàn bộ chiến lược, sách lược cuộc cách mạng dân tộc, dân chủ nhân dân ở Việt Nam. Tư tưởng đó thể hiện tính nhất quán trong sự kết hợp giữa quan điểm với

sự mềm dẻo, linh hoạt và phương pháp xử lý mọi tình huống liên quan đến vận mệnh chủ quyền, bảo vệ toàn vẹn lãnh thổ đất nước. Quán triệt tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh, Đảng ta đã kiên trì mục tiêu độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội, dựa vào sức mạnh của dân, phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo trong hội nhập kinh tế quốc tế, với việc bảo vệ Tổ quốc trong điều kiện mới. Bài viết phân tích nội dung của tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh và ý nghĩa của tư tưởng này trong chiến lược bảo vệ Tổ quốc hiện nay.

2. Nội dung của tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh

Suốt quá trình hoạt động cách mạng, mục tiêu cao nhất mà Hồ Chí Minh theo đuổi là độc lập dân tộc, thống nhất quốc gia và toàn vẹn lãnh thổ. Chính vì vậy, Người đã đưa ra tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến”. Tư tưởng này được xem là kế giữ nước hiệu quả nhất, có sức tác động lớn mạnh nhất, dù ở trong điều kiện đất nước rơi vào thế “ngàn cân treo sợi tóc”.

Cái “bất biến” trong tư tưởng Hồ Chí Minh nổi bật nhất là độc lập cho dân tộc, tự do, hạnh phúc cho nhân dân. Độc lập, tự do là khát vọng lớn nhất của các dân tộc thuộc địa, quyền thiêng liêng bất khả xâm phạm của mỗi dân tộc. Đây chính là khát vọng suốt cả cuộc đời của Hồ Chí Minh. Hồ Chí Minh khẳng định: “Tự do cho đồng bào tôi, độc lập cho Tổ quốc tôi, đấy là tất cả những điều tôi muốn; đấy là tất cả những điều tôi hiểu” [10, tr.52].

Đối với người dân mất nước thì cái quý nhất trên đời là độc lập của Tổ quốc, tự

do, hạnh phúc cho nhân dân. Trong *Tuyên ngôn độc lập*, Người khẳng định: “Nước Việt Nam có quyền hưởng tự do và độc lập, và sự thật đã thành một nước tự do, độc lập. Toàn thể dân tộc Việt Nam quyết đem tất cả tinh thần và lực lượng, tính mạng và của cải để giữ vững quyền tự do, độc lập ấy” [9, t3, tr.559].

Độc lập dân tộc theo Hồ Chí Minh phải có chủ quyền quốc gia thực sự về chính trị, kinh tế, an ninh và toàn vẹn lãnh thổ. Trong *Lời kêu gọi nhân kỷ niệm ngày độc lập 2/9/1945*, Hồ Chí Minh khẳng định: “Chúng ta kiên quyết kháng chiến đến cùng, đấu tranh cho kỳ được độc lập dân tộc, thống nhất quốc gia và toàn vẹn lãnh thổ. Độc lập dân tộc phải thực sự chứ không phải độc lập dân tộc như bánh vẽ mà thực dân vừa thí cho bọn bù nhìn. Thống nhất mà chia sẻ, không có quyền tự quyết, không có quân đội riêng, ngoại giao riêng, kinh tế riêng. Nhân dân Việt Nam không bao giờ chấp nhận độc lập và thống nhất giả hiệu đó” [9].

Cái “vạn biến” trong tư tưởng Hồ Chí Minh vô cùng phong phú và đa dạng, muôn hình, muôn vẻ thể hiện trong toàn bộ sự nghiệp cách mạng của Đảng và nhân dân ta. Ứng vạn biến được thể hiện ở chỗ: luôn bám sát với thực tiễn cách mạng Việt Nam, được bổ sung và hoàn thiện cho phù hợp với yêu cầu của từng thời kỳ, từng giai đoạn của cách mạng. Xuất phát từ nhiệm vụ, yêu cầu thực tế của các giai đoạn cách mạng khác nhau, Hồ Chí Minh đã đưa ra những đường lối, sách lược cụ thể để bảo vệ được độc lập dân tộc và xây dựng chủ nghĩa xã hội.

Trong thực tiễn xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc, với nhiệm vụ là hậu phương lớn chi viện cho chiến trường miền

Nam và tạo tiền đề cơ sở vật chất để xây dựng chủ nghĩa xã hội, Hồ Chí Minh đã chú trọng xây dựng ý thức tập thể, tạo ra những phong trào thi đua rộng lớn trên toàn miền Bắc và đạt thành tích cao thể hiện tính ưu việt của chủ nghĩa xã hội. Bên cạnh đó, Người chủ trương thực hiện chuẩn mực đạo đức “chí công vô tư” để quét sạch chủ nghĩa cá nhân, đấu tranh tích cực để hạn chế các biểu hiện đặc quyền, đặc lợi, tham ô, lãng phí, quan liêu, chia rẽ, kiêu ngạo. Toàn miền Bắc xã hội chủ nghĩa đã đẩy lên phong trào thi đua tăng gia sản xuất, thực hành tiết kiệm, chống tham ô, lãng phí, quan liêu, cuộc vận động “3 xây, 3 chống” để nâng cao ý thức trách nhiệm của mọi người trước các hiện tượng tiêu cực của xã hội.

Tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” có nghĩa là lấy cái “bất biến” ứng phó với cái “vạn biến”; ứng phó với cái vạn biến nhưng không được xa rời “độc lập tự do”, “độc lập dân tộc gắn liền với chủ nghĩa xã hội”. Trong cuộc sống của mỗi người, cũng như sự nghiệp cách mạng, luôn có những thay đổi theo nhiều chiều hướng khác nhau; bởi vậy cần phải có những chiến lược, sách lược mềm dẻo trong từng lĩnh vực cụ thể. Dù sách lược và chiến lược như thế nào thì mục tiêu cuối cùng là để bảo vệ “cái bất biến”.

Tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” còn thể hiện ở phương pháp nhận thức luận của mỗi con người. “Dĩ bất biến” trong nhận thức chính là tạo ra cho cái tâm thật bình tĩnh, sáng suốt, minh mẫn để làm chủ mọi tình huống của cuộc sống. Các tình huống của cuộc sống đó chính là cái “vạn biến”, muốn nắm bắt được cái “vạn biến” đó thì phải nhìn nhận sự vật, hiện tượng một cách khách quan, chính xác. Nhận thức đó giúp

cho người cách mạng phải luôn cải tạo mình, tự chiến thắng bản thân mình, tránh sa vào chủ nghĩa cá nhân. Còn đối với Đảng và Nhà nước, mọi đường lối chủ trương, chính sách phải xuất phát từ thực tế, từ chính thực tiễn của đời sống nhân dân.

3. Ý nghĩa của tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” trong chiến lược bảo vệ Tổ quốc hiện nay

Tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh là cơ sở lý luận để Đảng và Nhà nước ta lãnh đạo nhân dân vượt qua mọi trở ngại, nhìn nhận rõ sai lầm, khuyết điểm, quyết tâm tiến hành công cuộc đổi mới theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa, chủ động hội nhập kinh tế quốc tế, nhưng vẫn giữ vững độc lập, giữ vững bản sắc văn hóa dân tộc.

Xuất phát từ sự đánh giá, phân tích một cách sâu sắc, toàn diện tình hình thế giới và trong nước thời gian vừa qua và dự báo xu hướng, diễn biến những năm tiếp theo; trên cơ sở kế thừa các quan điểm, mục tiêu bảo vệ Tổ quốc đã xác định ở Nghị quyết Trung ương 8 (khóa IX), Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (bổ sung và phát triển năm 2011), Hội nghị Trung ương 8 (khóa XI) đã ra Nghị quyết 28 NQ/TW về “Chiến lược bảo vệ Tổ quốc trong tình hình mới”, Đại hội XII đã bổ sung, phát triển đã chỉ rõ: “Mục tiêu trọng yếu của quốc phòng, an ninh là: phát huy mạnh mẽ sức mạnh tổng hợp của toàn dân tộc, của cả hệ thống chính trị, tranh thủ tối đa sự đồng tình, ủng hộ của cộng đồng quốc tế, kiên quyết, kiên trì đấu tranh bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất, toàn vẹn lãnh thổ của

Tổ quốc, bảo vệ Đảng, Nhà nước, nhân dân và chế độ xã hội chủ nghĩa; bảo vệ công cuộc đổi mới, sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa, bảo vệ lợi ích quốc gia - dân tộc; bảo vệ nền văn hóa dân tộc; giữ vững môi trường hòa bình, ổn định chính trị, an ninh quốc gia, trật tự, an toàn xã hội” [4, tr.147-148]. Chiến lược bảo vệ Tổ quốc được Đảng ta xác định đã bao quát đầy đủ, toàn diện cả nội dung, phạm vi và phương châm tiến hành đấu tranh bảo vệ Tổ quốc; đó là sự việc vận dụng tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” trước yêu cầu mới của sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa. Tính “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của chiến lược đó được thể hiện ở các nội dung sau:

Thứ nhất, kiên quyết bảo vệ Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa.

Mục tiêu, yêu cầu, nhiệm vụ bảo vệ Tổ quốc ngày càng được nhận thức đầy đủ hơn, toàn diện hơn. Bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất, toàn vẹn lãnh thổ, bảo vệ Đảng, Nhà nước, nhân dân, chế độ xã hội chủ nghĩa; bảo vệ sự nghiệp đổi mới, công nghiệp hóa, hiện đại hóa; bảo vệ lợi ích quốc gia - dân tộc; giữa vững ổn định chính trị và môi trường hòa bình để xây dựng, phát triển đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa. Đảng ta đặc biệt quan tâm đến việc: “Giữ vững hòa bình, ổn định chính trị, bảo đảm an ninh quốc gia và trật tự, an toàn xã hội; chủ động ngăn chặn, làm thất bại mọi âm mưu và hành động chống phá của các thế lực thù địch đối với sự nghiệp cách mạng của nhân dân ta” [3, tr.81-82].

Trong bối cảnh tình hình tranh chấp chủ quyền biển, đảo đang diễn ra hết sức gay gắt, phức tạp, đòi hỏi chúng ta phải thận trọng, ứng xử có lý và có tình. Yêu

cầu mới đặt ra là phải vừa giữ vững được chủ quyền biển đảo, thêm lục địa thiêng liêng của Tổ quốc, vừa giữ được môi trường hòa bình, ổn định để phát triển, tránh xảy ra xung đột vũ trang. Chính vì vậy, chúng ta phải hết sức tỉnh táo, khôn khéo, không bị kích động, xúi giục gây xung đột vũ trang, phải kiên định về mục tiêu, nguyên tắc chiến lược, linh hoạt, mềm dẻo về sách lược; phải giải quyết mọi vấn đề bằng phương pháp hòa bình, trên cơ sở đảm bảo lợi ích quốc gia - dân tộc, phù hợp với luật pháp quốc tế và nguyên tắc ứng xử của khu vực; có đối sách phù hợp với từng đối tượng, từng tình huống “kiên quyết, kiên trì đấu tranh bằng các giải pháp phù hợp để bảo vệ chủ quyền quốc gia và giữ vững môi trường hòa bình, ổn định cho phát triển kinh tế - xã hội” [4, tr.243].

Đây chính là quy luật khách quan và là chủ trương nhất quán của Đảng trong quá trình lãnh đạo công cuộc xây dựng đất nước thời kỳ đổi mới và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa. Với tư tưởng “dĩ bất biến”, bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa phải là mục tiêu hàng đầu trong bất kỳ tình huống nào. Nhưng bảo vệ Tổ quốc phải theo phương châm “ứng vạn biến” cho phù hợp với từng thời kỳ, từng giai đoạn phát triển của đất nước.

Thứ hai, chủ động hội nhập quốc tế.

Tích cực, chủ động hội nhập quốc tế, đất nước ta sẽ có điều kiện tranh thủ những mặt thuận lợi của quá trình hội nhập đối với công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Trong quan hệ đối ngoại, nhất là quan hệ kinh tế đối ngoại, thu hút đầu tư nước ngoài, chúng ta có cơ hội tiếp cận với nhiều nền kinh tế, kể cả nền kinh tế phát triển. Thực tế cho thấy, nhờ phát huy hiệu quả

chính sách đối ngoại đã tạo ra những bước phát triển cho nền kinh tế và an ninh quốc phòng. Đây là cơ sở cho việc bảo đảm ổn định xã hội, tạo điều kiện cho đất nước phát triển nhanh, bền vững hơn. Vấn đề này đã được Đảng ta khẳng định: “Các hoạt động đối ngoại và hội nhập quốc tế đạt được nhiều kết quả, góp phần quan trọng tạo môi trường, điều kiện thuận lợi và sự ủng hộ của cộng đồng quốc tế trong phát triển kinh tế - xã hội và bảo vệ Tổ quốc” [4, tr.244].

Mặt khác, trong quá trình hội nhập quốc tế, sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc ở nước ta đang đứng trước những âm mưu, thủ đoạn phá hoại hết sức tinh vi và xảo quyệt của các thế lực thù địch. Chúng sử dụng xu thế toàn cầu hóa và quá trình hội nhập kinh tế quốc tế để đẩy mạnh “diễn biến hòa bình”, chống phá quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội. Các hành động chống phá của các thế lực thù địch thực hiện bằng việc che giấu thông qua các quan hệ kinh tế và thương mại, khiến chúng ta khó nhận diện và chỉ tên. Do đó, nhiệm vụ đối ngoại phải giữ được “trong âm, ngoài êm”, “nhiệm vụ của công tác đối ngoại là giữ vững môi trường hòa bình, thuận lợi cho đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa, bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất và toàn vẹn lãnh thổ”, “chủ động ngăn ngừa và giảm thiểu tác động tiêu cực của quá trình hội nhập quốc tế” [3, tr.236].

Trong bối cảnh toàn cầu hóa, quá trình hội nhập quốc tế, để vừa chủ động hội nhập quốc tế an toàn, vừa giữ vững, tăng cường độc lập, tự chủ của một đất nước thì cần có một nghệ thuật ứng xử linh hoạt. Chính vì vậy, sử dụng tư tưởng “dĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh sẽ đảm bảo an ninh quốc gia, độc lập Tổ quốc, thực hiện đa dạng hóa, đa phương hóa quan hệ đối ngoại và hội nhập quốc tế thành công, đồng thời,

mở rộng hợp tác quốc tế, hội nhập kinh tế quốc tế hiệu quả và an toàn, bảo vệ lợi ích của dân tộc ta.

Thứ ba, xây dựng thế trận lòng dân trong chiến lược bảo vệ Tổ quốc.

Ngày nay, sức mạnh bảo vệ Tổ quốc không chỉ là sức mạnh của lực lượng vũ trang, mà còn là sức mạnh của toàn dân, sức mạnh tổng hợp của mọi lực lượng trong khối đoàn kết toàn dân tộc. Bảo vệ Tổ quốc không còn là của lực lượng vũ trang, mà là nghĩa vụ và trách nhiệm của mọi công dân Việt Nam thuộc mọi thành phần kinh tế, mọi tổ chức trong hệ thống chính trị. Đảng ta xác định: “Tăng cường tiềm lực quốc phòng và an ninh; xây dựng thế trận quốc phòng toàn dân, thế trận an ninh nhân dân vững chắc. Chủ động đấu tranh làm thất bại mọi âm mưu, hoạt động chống phá của các thế lực thù địch; ngăn chặn, phản bác những thông tin và luận điệu sai trái, đẩy lùi các loại tội phạm và tệ nạn xã hội; sẵn sàng ứng phó với các mối đe dọa an ninh truyền thống và phi truyền thống; đảm bảo an ninh, an toàn thông tin, an ninh mạng” [4, tr.33-34].

Trong giai đoạn hiện nay, với phương châm “ứng vạn biến”, Đảng và Nhà nước đang tạo ra sự đoàn kết nhất trí của nhân dân cả nước về ý thức bảo vệ độc lập dân tộc và chủ quyền biển đảo; khơi dậy chủ nghĩa yêu nước của nhân dân Việt Nam trên mọi miền Tổ quốc và kiều bào ta ở nước ngoài, xây dựng khối đoàn kết thống nhất để bảo vệ nền độc lập của Tổ quốc.

Thứ tư, đa dạng hóa hình thức giáo dục ý thức bảo vệ Tổ quốc.

Trong điều kiện mới hiện nay, để thực hiện nhiệm vụ bảo vệ vững chắc Tổ quốc xã hội chủ nghĩa với những nội dung mới, toàn diện hơn việc tuyên truyền, giáo dục ý thức về bảo vệ Tổ quốc cần phải được quan tâm một cách toàn diện hơn với những hình thức đa dạng hơn. Chúng ta phải trang bị cho mọi

người về kiến thức quốc phòng, kiến thức an ninh truyền thống và phi truyền thống; sự hiểu biết về chống phá của các thế lực thù địch bằng phương thức vũ trang và phi vũ trang, đặc biệt là âm mưu “diễn biến hòa bình”. Đấu tranh chống lại quá trình “tự diễn biến”, “tự chuyển hóa” từ bên trong là biện pháp cơ bản để nâng cao khả năng tự bảo vệ, hoàn toàn phù hợp với tư tưởng “đĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh.

Bảo vệ Tổ quốc là cái bất biến; còn hình thức giáo dục ý thức bảo vệ Tổ quốc là cái vạn biến. Giáo dục ý thức bảo vệ Tổ quốc là giúp cho mọi người nhận thức được sự kết hợp chặt chẽ giữa đấu tranh phi vũ trang và đấu tranh vũ trang, kết hợp xây dựng với bảo vệ, lấy xây dựng để bảo vệ; bảo vệ Tổ quốc từ xa, giữ nước lúc chưa nguy; xây dựng, phát triển quan điểm tự bảo vệ trong điều kiện mới; đồng thời, giúp mọi người nhận thức rõ về đối tác, đối tượng, về quan hệ đối tác, đối tượng; phải có cách nhìn biện chứng, chuyển tư duy bạn, thù sang tư duy đối tác, đối tượng trên cơ sở lợi ích quốc gia - dân tộc. Vận dụng tư tưởng “đĩ bất biến, ứng vạn biến” Đảng ta xác định: “Tăng cường tuyên truyền, giáo dục tinh thần yêu nước, ý thức dân tộc, trách nhiệm và nghĩa vụ bảo vệ chủ quyền, lợi ích quốc gia và kiến thức quốc phòng, an ninh, làm cho mọi người hiểu rõ những thách thức lớn tác động trực tiếp đến nhiệm vụ bảo vệ Tổ quốc trong điều kiện mới, như: chiến tranh bằng vũ khí công nghệ cao, tranh chấp chủ quyền biển đảo, vùng trời, “diễn biến hòa bình”, bạo loạn chính trị, khủng bố, tội phạm công nghệ cao, tội phạm xuyên quốc gia” [3, tr.234].

4. Kết luận

Tư tưởng “đĩ bất biến, ứng vạn biến” của Hồ Chí Minh có ý nghĩa to lớn trong chiến

lược bảo vệ Tổ quốc trước tình hình mới hiện nay. Sự nghiệp hoạt động cách mạng của Hồ Chí Minh là tấm gương sáng mẫu mực trong việc vận dụng tư tưởng này để chống lại thù trong, giặc ngoài. Đảng ta luôn thực hiện theo tư tưởng Hồ Chí Minh khi xác định đúng những mục tiêu bất biến và những cái phải vạn biến. Trong bối cảnh quốc tế hiện nay, tư tưởng “đĩ bất biến, ứng vạn biến” vẫn là phương châm cho Đảng và Nhà nước ta trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

Tài liệu tham khảo

- [1] Ban Tư tưởng văn hóa Trung ương (2003), *Tài liệu nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [2] Thành Duy (2010), *Một số vấn đề cơ bản về triết lý phát triển trong tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [3] Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
- [4] Đảng Cộng sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương Đảng, Hà Nội.
- [5] Nguyễn Hùng Hậu (2008), *Từ chủ nghĩa yêu nước truyền thống đến chủ nghĩa yêu nước Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [6] Nguyễn Hùng Hậu (2012), *Triết lý “đĩ bất biến, ứng vạn biến” trong tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [7] Đinh Xuân Lâm, Bùi Đình Phong (2001), *Hồ Chí Minh văn hóa và đời mới*, Nxb Lao động, Hà Nội.
- [8] Đinh Xuân Lâm, Bùi Đình Phong (2008), *Văn hóa và triết lý phát triển trong tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [9] Hồ Chí Minh (2003), *Toàn tập*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [10] Phạm Huy Thành (2012), “Văn hóa chính trị trong Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh”, Tạp chí *Giáo dục lý luận*, số 12.
- [11] Trần Dân Tiên (2005), *Những mẩu chuyện về cuộc đời hoạt động của Hồ Chí Minh*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.

